

Early Journal Content on JSTOR, Free to Anyone in the World

This article is one of nearly 500,000 scholarly works digitized and made freely available to everyone in the world by JSTOR.

Known as the Early Journal Content, this set of works include research articles, news, letters, and other writings published in more than 200 of the oldest leading academic journals. The works date from the mid-seventeenth to the early twentieth centuries.

We encourage people to read and share the Early Journal Content openly and to tell others that this resource exists. People may post this content online or redistribute in any way for non-commercial purposes.

Read more about Early Journal Content at <http://about.jstor.org/participate-jstor/individuals/early-journal-content>.

JSTOR is a digital library of academic journals, books, and primary source objects. JSTOR helps people discover, use, and build upon a wide range of content through a powerful research and teaching platform, and preserves this content for future generations. JSTOR is part of ITHAKA, a not-for-profit organization that also includes Ithaka S+R and Portico. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

THE JEWISH QUARTERLY REVIEW

JULY, 1904

SPANISH SERVICE-BOOKS IN THE BRITISH MUSEUM.

MSS. of the Spanish ritual are rare. The Bodleian Library possesses but two, both being described¹ as belonging to the Catalanian rite. To the same rite are ascribed three codices preserved in the Bibliothèque Nationale, Paris². There are no doubt³ some few others in public or private libraries, but there are apparently none, either in the Berlin Royal Library or the Montefiore collection of Hebrew MSS. which is now deposited at Jews' College. In the British Museum itself only five codices are treasured up that can be described as Spanish⁴, whereas the liturgical MSS. of the Italian and Franco-German rites number respectively thirty and thirty-two. The disproportion between Biblical MSS. written in Spain and those coming from other great European countries is, as can be seen from

¹ Nos. 1087 and 1088 in Dr. Neubauer's Catalogue.

² M. Zotenberg's Catalogue, Nos. 591-3.

³ See especially Dr. Gaster's introduction mentioned in a subsequent note.

⁴ It must be allowed, however, that some of these may be North-African. One of the main differences between the Spanish rite itself and its North-African offshoots consists in the admission by the latter of a much larger number of poetical pieces, but this would, of course, not apply to MSS. which are of the nature of a סידור rather than that of a סידור.

vol. I of the Museum catalogue of Hebrew MSS., far smaller than is the case with the relative numbers of extant liturgical codices. The reason is probably not far to seek. The crypto-Jews of the Spanish peninsula could use their Hebrew Bibles freely without incurring the suspicions of the ecclesiastical authorities, the Old Testament being part of the Holy Scriptures recognized by the Church. But service-books stand on an entirely different footing. These they had to write in secret, and use in secret, or else their continued adherence to the worship of the synagogue would have been at once betrayed ; and as the number of crypto-Jews was very considerable, there would naturally be a proportionate paucity in the production of service-books. This circumstance may, perhaps, also account for the small size¹ in which Spanish service-books have, generally speaking, come down to us. Of the five Museum codices already mentioned, one (Add. 27,126) measures $3\frac{3}{8}$ in. by $2\frac{1}{2}$ in. ; another (Or. 5866) $5\frac{3}{8}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in. ; a third (Add. 18,690) $5\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{3}{4}$ in. ; and a fourth (Add. 20,747), which is of oblong shape, $4\frac{1}{8}$ in. by $5\frac{5}{8}$ in. Only one of the five (Or. 1424) is of what can be called a respectable size, measuring about 10 in. by $7\frac{1}{2}$ in., but this one is very thin, consisting of thirty leaves only, and could, therefore, be packed away easily enough². The proportion of large octavos, quartos, and folios in all the other liturgical groups, such as the Italian, the German, the North-African, and the Yemenite, is on the other hand very considerable. Duodecimos and other small forms are, in fact, the exception rather than the rule anywhere except in Spain. If Biblical MSS. of Spanish origin were also found to share in this smallness of shape, no special argument could be based on it, but Spanish Bible codices are usually of good quarto size, as e.g. the British

¹ After having written down this part of my paper I found that Dr. Gaster hints at the same view (Introduction to his edition of the Spanish Prayer Book, p. xvii).

² The three Paris MSS. referred to above are described as "small" ; but of the two Bodleian codices one is described as a 4to, and the other as an 8vo.

Museum MSS. Or. 2201, Add. 15,250, King's 1, and the finely illuminated codex of 1482-3, bearing the numbers Or. 2626-2628. What other reason, it may fairly be asked, can be assigned for this conspicuous difference in size between Spanish liturgical MSS. on the one hand and Spanish Bible codices and other European liturgical groups on the other hand except the explanation here suggested? The Jewish Bible was not a forbidden book in Spain, but the Jewish service-books were forbidden, or, at any rate, piously tabooed. The former could, therefore, be writ large and openly, but the latter had to be small, or, at any rate, thin, in order to be easily concealed.

The Spanish ritual can, however, boast of one important compensation. It had—and it still has—a number of more or less vigorous offshoots. The most important of these are the rite of Comtat (with Avignon and Carpentras as the chief cities), the various branches of the North-African ritual, and the Yemenite rite. It is universally known besides that Spanish sacred poetry has beautified and enriched all the other Jewish rituals of the globe. The Spanish inheritance bequeathed to the festival services of the synagogue is, in fact, the finest and most poetic of all, and no ritual is so splendidly endowed with the choicest productions of mediaeval Jewish genius as the Spanish. With names such as those of Abraham ibn Ezra, Moses ibn Ezra, Yehūdah hal-Levi, and Solomon ibn Gabirol no other result could indeed be anticipated. Mediaeval Spain was, by a sort of not uncommon paradox, at once the land of greatest torment and the cradle of the finest Jewish genius during the three or four centuries which preceded the birth of the general European Renaissance, and the truth must, alas! be confessed that it was the first mainly under the (so-called) Christians, and the second under the much more tolerant Moors.

In the present paper I only purpose to describe in full one of the MSS. mentioned in the above introduction, but

the description will be accompanied here and there by sufficiently full extracts from the text itself, so as to make the paper more useful to students. Of the other two MSS. I will only mention some of the salient features, and under No. IV a MS. written in the east, but containing commentaries on Solomon ibn Gabirol's *אזהרות* will be dealt with. Of the two other codices mentioned it may here suffice to say that Add. 20,747 contains a collection of *פיוטים* for divers occasions, and that Or. 1424 gives the Biblical lections for *פסח*, besides a small number of *פיוטים*.

I.

By far the most important of these MSS., both on account of its contents and by reason of its beautiful writing and fine state of preservation, is Or. 5866, a comparatively recent acquisition. The material is very fine vellum, and it consists of 350 leaves, with eighteen lines to a page, besides one line of smaller writing on the upper margin and two on the lower. The quires contain eight leaves each, and are marked by catchwords at the end. There has also been a continuous numbering in Hebrew letters on the first pages of the quires, but most of the signatures have been entirely or partially cut away in the binding. A leaf or two are missing at the end. The writing is fine and small. As the calendar tables at the beginning open with the year 5226 A.M. (A.D. 1466), the MS. must have been written in the third quarter of the fifteenth century.

A comparison with the indications given by Zunz, *Ritus*, p. 39 sqq., shows that the present rite is in the main Castilian. Thus *רצון קנייהם, עזרת* in *ריבם לאבות ובנים* instead of *קום*, and *פסח הקמרת* and *אין כאלהינו* at the end of the daily prayers. There are, however, considerable differences. *עולם ארון* bears the title *ייחוד* (see (1) 12); and although there is no *ויפריק עמיה* in the *קריש* on fol. 50 b (week-day services), the phrase is found on fol. 80 a (*שבת*, before *ויצד*). Approaches to the Catalanian rite are represented by e.g. *אשרי* before

גדלו (fol. 81 b) at the taking out of the תורה, and in the presence of הכל תנו עו (fol. 82 b): both in the Sabbath services to be described under (3).

The services now to be described should, of course, be carefully compared with the usual form of the Spanish services, and also with the two succeeding numbers. A few indications will be given in the following description:

(1) *A number of poetical pieces preceded by two calendar tables.* Fol. 3 b.¹

The tables (occupying ff. 3 b, 4 a) are entitled לוח לרעת לוח סימני השנים פשוטות ומעוברות וכו'. On the margin, in the same hand, is written ה'ר'כ'ו, a date which is contained in the opening sentences of the calendar itself.

The headline on fol. 4 a contains the following: שם המהבר: שמואל בהן עבר חזק.

The name Samuel Kohen Ebed (if עבר is indeed part of the name) sounds peculiar. The authorship relates, of course, to the portion of the calendar computations that follows.

The יום הכפורים of שחרית, assigned to be used in בתר מלכות, begins on fol. 4 b, and ff. 17 a-23 a contain the following בקשות and other pieces:—

1. אלהי אל תדינני כמעלי. 2. שמע קולי אשר ישמע בקולות. 3. קמתי לחלל לשם האל. 4. (שמעיה חזק א"ב) יהוה אקרא משנב אקרא לך צורי. 5. שופט כל הארץ. 6. שוחרץ הלילה. 7. הנכבד (same acrostic). 8. לפניך יהי רצון לכפר כל פשעינו². 9. יה צורי מהר ענני (same acrostic). 10. שער רחמים. 11. כל ברואי מעלה ומטה (acr. vv. 2-5: יהודה). 12. (ייהוד) אדון עולם. 13. (ייהוד) יעידן. . . . שלשים ושתים נתיבות.

(2) *Service for week-days.* Fol. 23 a.

חייב כל—with which this section opens begin: הלכות ק"ש וברכותיו—אדם לקום בשחר ממטתו בוריות וילבש בצנעה

¹ The first two folios are fly-leaves.

² Compare Zunz, *Literaturgesch.*, p. 724 (No. 155).

begin on fol. 24 a; הלכות תפלה וברכותיו on fol. 25 b; הלכות ברכות on fol. 27 b; and several other sections follow. The references to the סדור רב עמרם (ff. 23 b, 30 b, &c.) should be compared¹ with the known recension of that סדור.

Under the heading הלכות ברכות the עשרה ברכות of the שמונה עשרה are treated. A quotation or two from this part will be useful as showing to what extent ancient codices still require investigation. On fol. 30 a: ברכה י' רצה ותקנוה אחר: fol. 30 a: שומע תפלה דכיון שבאת תפלה באת עבודה ונוהג' בספרד שלא לומר רצה במנחה אלא מתחילין ואשי וכן בת' רב צמח גאון.

The reference to the use of ספרד would seem to go against the ascription of this MS. to the Spanish rite; but it is in all probability only apparently so. The writer may have meant his own country by it, or he may have used the term ספרד in a limited sense as belonging to a part of Spain that lay outside the province to which he belonged.

Similarly on fol. 30 b (in connexion with נפילת אפים):— ובספרד נוהגין לומר רחום הנן.

From fol. 33 a onwards are constant references to Asher b. Yehiel's אורח חיים, but the numbers attached to the sections quoted do not agree with those in the usual recension of that work.

There is a fairly strong Kabbalistic element in the דינים. The name of ר' יהודה החסיד has been noticed on fol. 23 b.

The service of שחרית itself begins (after a blank of more than a page) with the benediction על נפילת ידים as in the סדור of Amram. The שבעים ושנים פסוקים, followed by Ps. iv and several ידי רצון, begin on fol. 56 b; and the special portions for (אל מלך יושב וכו') שני וחמישי ושני (beginning on fol. 59 b, but there is no heading to indicate the section.

¹ So e. g. fol. 23 b:— בא' נותן התורה • ויכון בברכתו על מעמד הר סיני וכן כשלימוד: צריך לברך ואם ישן בין תפלה לקריאה חשיב הפסק ומאר צריך ליהור בה דאחול מפני מה ה"ה אין בניהם ה"ה דבר זה נתקשה לכל אדם עד שפרשה הבה מפני שאין מברכין על התורה דכתי' ויאמר י' על עובם את חורתי • בסדור רב עמרם כתוב זאת. There is no comment at all on this ברכה in the known form of the עמרם סדור.

(3) *Services for* שבת. Fol. 72 a.

ין במה מרליקין is here given, as is ordinarily the case, at the end of ¹ ערבית. This is also the case in Add. 18,690 (No. III), but in Add. 27,126 (No. II) the rubric directs it to be said after מנחה of יום ששי בערב.

The readings in נשמת are of some interest. It will be best to quote the part before אנחנו מורים ולך לברך, which is not found in the עמרם. It will be seen that the wording is in practical agreement with Dr. Gaster's edition:—אלהי הראשונים והאחרונים אלוה כל בריות אדון כל תולדות המהולל בכל התשבחות המנהג עולמו בחדר ובריותיו ברחמים וי' ער² לא ינום ולא יישן המעורר ישנים והמקיץ נרדמים מחיה מתים ורופא חולים פוקח עורים וזוקק כפופים המשיח אלמים והמפענח נעלמים.

On fol. 83 a:—המלך דון פלני: thus showing that the MS. was written for actual use in Spain³.

In מוסף (beginning: למשה צוית, fol. 85 a) there was originally no ישמחו במלכותך וכו', but a later hand added the same in the margin.

אלהיו הנביא אליהו הנביא וכו' the usual, הברלה.

(4) *Special pieces for divers occasions.* Fol. 89 b.

תיקון י' בטבת, fol. 95 a; תיקון חנוכה, fol. 89 b; תיקון ראש חדש, fol. 99 b, containing besides some common pieces: 1. אז יושב בשמים שעה באש ובמים. 2. (א"ב פתיחה) בבוא יום (תחנה) יי' יגוני קראוני. 4. (פזמון) שעה עליון לעם אביון⁴. 3. (פזמון).

מגלת אנטיוכוס, fol. 104 b; הלכות חנוכה, fol. 104 a; הלכות ר"ח (in Aramaic, provided with vowel-points and accents),

¹ So far as Spain is concerned, this is in accordance with the use of Toledo and Sevilla; Zunz, *Ritus*, p. 40.

² A later hand has, however, erased ער and substituted אמה in the margin. In Add. 27,126 (next number): וי' אלהים אמת ער לא ינום ולא יישן: but is otherwise in substantial agreement with the present MS. In Add. 18,690 (No. III) merely וי' לא ינום ולא יישן, the rest agreeing more with the usual recension. In Dr. Gaster's edition ער is in parenthesis.

³ Or Portugal?

⁴ Ends: ועין בעין נדחה; comp. Zunz, *Literaturgesch.*, p. 408 (No. 29, apparently not the same).

105 b ; תיקון פורים (containing Yehūdah hal-Levi's כמוך for מי שבת קודם פורים), fol. 110 a.

The pieces for צום אסתר are:—1. יחלת עבדיך. (פומן ; acr. יצחק). 2. (אני יהודה ; acr. תחנה) יי' אויב נבר. 3. (פומן) יהירים קמו.

In the margin of fol. 115 a (in a later hand):—איך זרים. Ps. xxii is included in the latter part of this service. On fol. 118 a sqq.: the book of Esther and פרשת (ויבא עמלק וכו') פורים.

(5) *Services for פסח*. Fol. 128 b.

Ff. 128 b–132 b are occupied with דינים in which the following authorities are referred to:—רש', רשבב, אבי העזרי, רב כהן, הראש, רמבם, רב עמרם, רב נטרונאי, רב אלפס, הלכות גדולות, ה"ר יחיאל, רבי' שמעיה בשם רש', הרי יונה, רב האיי, רב חנילאי, צדק, ה"ר חיים כהן.

The פסח הגדה של פסח begins on fol. 133 b ; שיר השירים, fol. 162 b ; אבות (including קנין תורה), fol. 167 a. The lections from the Pentateuch and the Prophets are given in full both here and throughout the MS.

(6) חג שבועות. Fol. 181 a.

Fol. 185 b sqq.:—(אזהרות לר' שלמה נ' גבירול תנצב'ה) שמור לבי מענה. At the end of מצות עשה (fol. 190 a): 1. יוצאת חפשי עולך. (לר' יהודה הלוי זצ"ל) בצל שדי.—(of the same). 2. ודע מכאובינו. (מצות לא תעשה) begins on fol. 191 a, being followed by אם תאהב of Yehūdah hal-Levi and of Ibn Ezra. Ruth begins on fol. 196 b. In the margin of ff. 185 b, 186 a (in a later hand): אמן יום זה of David b. Ela'zar Bāḡōdah.

(7) *A series of services for fast-days.*

a. תיקון י"ז בתמוז, fol. 200 a. For the תפלה רומי:—בחרש (five other verses, each beginning: רחם). Then:—1. אז בבנרי (א"ב, with two additional verses at the end, beginning חרקו and רחם). 2. שעה נאסר. 3. אלהי יצועתנו (the acrostic(?) appears to be: אנראסר [comp. Zunz,

Literaturg., p. 6]). 4. 'אם מאום מאסתנו ולעד נטשתנו (comp. Zunz, *Literaturg.*, p. 582). 5. תמוז בעת אזכרה. 6. דברי נביאים העתידות. 7. (רשות; acr. יהודה). 8. שדודים. 9. (קדיש) אוי עלי ארמון . . . שלחו ידם. 10. (נשמת) נדודים יום נלחמו. 11. (לברכו) יום כמו נד. 12. (קדיש) ארמון . . . פורם הצר (ברכו; acr. אברם). In the margin of fol. 203 (in a later hand): (שלמה בר רב נקע. acr.) שטופה חטופה.

b. נשמת. 2. (רשות) שמעו והאזינו. fol. 206 b:—1. לשבת שמעו. 3. ילדים שוממים. 4. (קלדיש) ימי קל' ועיני כלו. 5. (אברם; acr. קדיש) (ברכו) איה זמן עת.

c. אשחר עדתי—fol. 208 a:—1. לשבת יהי רצון ל'רח אב.

d. אם על. 2. איך משכני עליון לשמה. fol. 208 b:—1. שבת איכה. 2. עלי ואלו) נלאה להיליל. 3. נשמת שארית עמך מקוננים. 4. (מחר) עוני שבתו. 5. (קדיש) היכל י' אהה על שאונו. 6. (אני משה. acr.) פינו (לקדיש) צהלה ורנה. 7. מתי לציון ישוב.

e. (הלכות תעניות preceded by), fol. 211 b.—1. זכור י' . . . 2. אקונן במר נפשי. 3. למי אבכה וכף אכה. 4. קינות מדי ליל (refrain: על יום חרבן. 5. (א"ב imperfect) אקונן בכל שנה לירושלם עיני. 6. זכור י' ליהודה. 7. מדי שנה בשנה. 8. (זה ספר יחדש אז. 9. (למוצאי שבת) אני הגבר אקונן. 10. לכם עדה קדושה. 11. עיני (ירמיהו הנביא ז"ל ascribed in the heading to א"ב) בחטאינו חרב נחמה) עורה נא ימינך.

For the תפלה:—1. (comp. Zunz, *Literaturg.*, p. 472; in the MS., only one other verse, beginning: דוק. 2. (רשות) ירדתי לתחתיות. 3. דמו. 4. (קינה) בת ציון שמעתי. 5. (קינה) שכינה צועקת. 6. וחוג and, בחדש החמישי ידו, בחדש החמישי יצאו תרים) שרפים מזמר (בחדש החמישי הוהו בכל חוצות אקרא).

Fol. 220 b sqq.:—1. ער. 2. קינות.—(ט-א; פתיחה) אך זה היום. 3. איכה צאן. 4. גרושים מבית. 5. (שאר צאן מרעיתך. 6. (מיושב) שכורת ולא מיין. 7. (א"ב) אבכה לילי ויומי. 8. (שלמה. acr.) שומרון קול תתן. 9. (קינה) שכינה צועקת. 10. (יהודה. acr.) שומרון קול תתן. 11. (א"ב) אבכה לילי ויומי. 12. (א"ב) אבכה לילי ויומי. 13. אלה. 14. אללי לי . . . בכו נא. 15. שמעו קולי אני זכריה. 16. (קינה לי' הרוני מלכות) אזכרה ונפשי עלי אשפכה.

¹ The usual reading is *ימי קלוי*, but *ימי קלוי* is clearly better; comp. Job vii. 6, ix. 25.

(על ס"ת) יריעה עורפת 17. (קנה להוציא תורה). The book of Lamentations begins on fol. 233 b.

In מנחה, which begins on fol. 238 a, there is after the נחמו נחמו עמי יאמר אשכול כופר—: נחמו נחמו פסוקים (פזמון); then : 2. דרכי חמה (תחנה) יי' דרכי חמה.

f. (פזמון) יוקם דם. 2. (א"ב) אכלה נפשי 1. צום גדליה fol. 240 b : 3. (תחנה) יי' עד מתי תעשן.

g. Under the heading : לחוסר המים ולחולה שצריך לרפואה יאמר : Under the heading is given (fol. 241 b sqq.) a series of verses beginning מצלאין אנהא . . . בתלת בקראי ענני, followed by עשר מכיל דרחמי וכו'. There is no שניו השם for the sick. As this form of supplication differs considerably from the Spanish ritual of תפלה לחולים as given e.g. in סדר תפלה, Leghorn, 1803, it will be useful to give the following few particulars:—

The series of verses beginning בקראי ענני is short, the last being : וינטלם וינשאם כל ימי עולם.

In the supplication beginning מצלאין אנהא the following passages may here be noted:—יי' הוא יפדה את ישראל השרויים : בצער בכל מקומות מושבותיהם הסובלים כבוד המס וכבוד המלאכה היראים מאימת המלכים והדרת עמי הארץ והשרים והסגנים הם העניים הענומים ועל יתר—: fol. 242 b : פליטת צאן מרעיתו המחזיקים בבריתו וכו' הקהלות המפוזרות בכל הארצות אשר תחת אדום וישמעאל הם בני ישראל אשר אין להם לנגדם מעמד מפני חרב השמר ויגרשום מהסתפח בנחלת יי' וכו'.

End (fol. 243 b):—אנו וכל קהלות עמו בית בית ישראל בכלל : הרחמים והסליחות והנחמות ונאמר אמן.

It will be seen, therefore, that the supplication embraces much more than cases of sickness or paucity of rain.

h. תיקן עזירה, fol. 243 b.

This a special service of prayer for rain.

Direction at the beginning:—

יוצאין לבית הקברות להתחנן כלומר הרי אנו כמתים אם לא תרחם עלינו וזה סדרם יתחיל אשר יצר חמירות של שבת עד ואראהו בישועתי . ואומר' תפלה לדוד שמעה יי' צדק וגו' . לדוד אליך יי' נפשי אשא . לדוד משכיל אשרי נשוי פשע . תפלה לדוד הטה יי' אונק ענני . לדוד ברכי נפשי . ברכי נפשי את יי' . הללויה הללו עבדי יי' וגו' . שיר המעלות אל יי' בצרתה לי . שיר למעלות

אשא עיני • שיר המעלות לדוד שמחתי • שיר המעלות עליך נשאתי את עיני •
לולי יי' שהיה לנו • ממעמקים קראתיך יי' • הודו ליי' כי טוב • וברוך שאמר
וישתבח ויוצר אור עד גאל ישראל • ויתפללו היחידים יי' ברכות ועננו בשמע
קולנו • וחזור ש"ץ התפלה וכיגיע לסלח לנו אבינו יאמ' סליחות כשחטאו ישראל
וודוין וודוי גדול בכללן • ויאמ' עזרא הסופר וכו' ראה בעניינו • עננו אבינו
עננו וגו' עד כי אתה יי' פודה ומציל ועונה ומרחם בכל עת צרה וצוקה •
וקיים לנו יי' אלהינו את הברית וכו'

Poetical pieces, &c. : 1. חיום יבואנו חסדיך, followed by אתה
אתה נגלית followed by היום גשם נדבות. 2. זוכר מעשה עולם
היום העתר) היום המטר משמך. 5. היום אל נערץ. 4. היום אל תזכור. 3.
(תחנה מיושב) היום שעה דלים. 7. היום רצה תפלינו. 6. (לעם).

The פרישה is בחקתי אם (to the end of chap. xxvi), and the
Jeremiah xiv. 1-9. הפטרה

This נעילה and מנחה includes a special form of תיקון עצירה,
the Piyyut (תחנה) יי' אבלו נערים וקנים אשרי וקדיש אל ארך-
אפים ומוציא ס"ת וקורי' ויחל משה ומפטירין שובה ישראל ויתפללו היחידים
כמו ביוצר וחזור ש"ץ התפלה כמו ביוצר ובלבד שיאמ' ואשי ישראל שאין
נעילה.—The direction for מנחה ואומ' תחנה מיושב
קדיש עד למעלה וש"ץ יזכיר לקהל לומ'—(fol. 251 a) is as follows:—
מה אנו ויתפללו היחידים יי' ברכות ועננו בשומע תפלה ואחר המברך את
עמו ישראל בשלום יאמר ודוי ואחר הודוי מה נאמר לפניך יושב מרום וגומ'
כמו שכתוב בנעילת יום הכפורים עד אין לנו מוחל וסולח וחזור ש"ץ התפלה
אבות וגבורות בחר אתה חונן סלח לנו אבינו והודוים אשמנו • לענינו • מה
אנו • אתה הברלת עד מוחל וסולח • ועבור • עזרא הסופר • ראה בענינו ח'
ברכות כמו ביוצר • רפאינו • וגומ' התפלה ויאמ' ברכת כהנים וקדיש תתקבל •
תענו • ומתפללין ערבית

Fol. 251 a. תקון סליחות ללילי אשמורות (8)

Beginning:—פותחין תפלה לדוד ואשרי וקדיש ואומר לך יי' הצדקה וכו'.

Besides a number of common pieces, which should be
compared with סדור רב עמרם and other texts, the portion con-
tains:—1. תמהנו מרעות. 2. אנשי אמונה אברו באים. 3. אֵל אל תעש.
אלהינו שבשמים שמע קולינו • • • אבד כל הקמים. 4. (י-א) עמנו בלה
רחום. 6. (אלהים אתה ידעת לאולתי with) ברגו רחם תזכור. 5. (א"ב)

לר' משה ו') למתורה חטאתיו 7. וחנן חטאנו . . . אדון הסליחות
 אם עונינו ענו בנו יי' עשה למען שמך . . . אם אשמינו 8. (עזרא ז"ל
 אבינו אב הרחמן הושיענו למען שמך 10. אליך יי' נשאתי עיני
 11. אבינו מלכנו אבינו אתה.

(9) *Services for* ראש השנה. Fol. 259 b.

From the דינים, which occupy ff. 259 b–262 a, the following quotations may be found useful:—

ונוהגין באשכנו לתקוע בכל בקר וערב אתר התפלה . לרב כהן צדק מנהג
 בשתי ישיבות לומר סליחות ותחנונים בימים שבין ר"ה ויום הכפורים וכן כתב
 רב עמרם שבאלו הימים משכימים בכל בתי כנסיות ומתחיל הש"ץ תהלה
 לרוד וכו'

ונוהגין באשכנו שאין נפילת אפים בערב ר"ה אע"פ שנופלן על פניהם
 באשמורת

ונוהגין באשכנו להתפלל בר"ה ויום הכפורים ברביעה שענו בדין וכו'

On fol. 262 a מאיר מרומנקר is referred to.

(10) *Services for* יום כפור. Fol. 275 a.

The דינים, which occupy ff. 275 a–276 b, begin: יתן כל אדם
 אל לבו ערב יום הכפורים לפיכך לכל מי שפשע כנגדו

ערבית נכנסין לבית הכנסת ונוהגין: דינים—At the end of the
 באשכנו שקודם שיתפללו מתירין לכל העבריינין ומוציא ס"ת ואוחזה בתיקו
 ויאמר בשיבה של מעלה וכו'

עושה שלום וגו'—After תפלה is the direction: כל נדרי
 ואומר החון קדיש עד לעיל ואומר סליחות ופזמונים ורחמנא וגו' עד עזרתנו
 On the same page ונחמתנו ויאמר אל תעש עמנו כלה וודוי ואשמנו
 אדיר רשע, followed by אתורה על עברות קלות וחמורות: (fol. 280 a)
 ונאור בורא דוק

ליושב begins on fol. 280 b.—Poetical pieces:—1. יי' צבאות שם כבוד
 2. (א"ב) אלהים אל מי אמשילך. תהלות
 3. ראש הממשלה הראשונה. (א"ב) מלכותך יי' אחד
 4. הממשלה השלישית וחיליה. 5. הממשלה השנית צבא השמים
 6. רבו 7. רשע קודם כל דברי אין לי פה 8. יי' בכל מקומות
 (ראש ישיבת בבלי).

In מוסף, which begins on fol. 288 b, are the following poetical pieces:—1. ובכן נקדישך מלך במרומי ערץ. 2. (סלוק לר' יהודה הלוי ז"ל) ארץ התמוטטה. 3. ארץ ארץ. 4. רשות לסדר עבודה לר' שלמה) ארוממך חזקי. 5. (אבן גבירול ז"ל) אתה כוננת. 6. (לר' יוסי בר' יוסף כהן גדול ז"ל) אשרי עין ראתה . . . כהן בהוד. 7. (פזמון לר' שלמה בן גבירול ז"ל) אשרי עין ראתה . . . שושנת השרון. 8. (פזמון לר' יהודה הלוי ז"ל) אשרי עין ראתה . . . כהן בהוד. 9. (פזמון לר' אברהם בן עזרא ז"ל) עין ראתה . . . ארץ צבי. 10. (פזמון לר' שלמה בן גבירול ז"ל) שמם הר ציון. 11. אתודה במוסף. (וידוי למוסף לר' יצחק נר' בן הרב ר' ישראל ז"ל).

In מנחה (fol. 301 a):—1. גבהי שמים. 2. אנשי חסר הנושאים. 3. ויהי בעלות המנחה בהעלותי. 4. (אני משה קטן). 5. (בן הרב ר' ישראל ז"ל).

In נעילה (fol. 301 b):—1. זה אל זה שואלים. 2. אמת בספרך. 3. (וידוי לנעילה) נא חתמנו.

(II) *Services* for סכות. Fol. 310 b.

This part opens with הלכות לולב, הלכות סוכות, and סדר היום.

The order of הושענות begins on fol. 313 b.

- a. למענך. 1.—:למענך אלהינו וכו' after the opening יום ראשון.
- א. אל ראשון. 2. א. אל ראשון. 3. א. אל ראשון. 4. א. אל ראשון. 5. א. אל ראשון.
- b. אלהים אלי אתה אשחרך. 2. א. אל ראשון. 3. א. אל ראשון. 4. א. אל ראשון. 5. א. אל ראשון.
- c. א. אל ראשון. 2. א. אל ראשון. 3. א. אל ראשון. 4. א. אל ראשון. 5. א. אל ראשון.
- d. א. אל ראשון. 2. א. אל ראשון. 3. א. אל ראשון. 4. א. אל ראשון. 5. א. אל ראשון.
- e. א. אל ראשון. 2. א. אל ראשון. 3. א. אל ראשון. 4. א. אל ראשון. 5. א. אל ראשון.
- f. א. אל ראשון. 2. א. אל ראשון. 3. א. אל ראשון. 4. א. אל ראשון. 5. א. אל ראשון.
- g. א. אל ראשון. 2. א. אל ראשון. 3. א. אל ראשון. 4. א. אל ראשון. 5. א. אל ראשון.

אנא אל 1.—הקפות seven successive: הושענא רבה *h.*
 אנא 4. אנא זכור אב מצא 3. אנא אל אחד ומבייש 2. אחד ושמו
 אנא הבורא עולמו בימים 6. אנא המיוחד 5. הבורא עולמו מיסודות
 כהושעת ידידים 9. אנא ישר עם בא 8.—Then 7. אנא המקדים
 אל 10. (יום ג' a longer modified form of the last number of ')
 אל 13. אל נא יום זה על קץ 12. אל נא יום זה החום 11. נא אוצרך
 האל למושעות 15. (יוסף; acr. פזמון) הושיענו מושיענו 14. נא רפא
 (פזמון) 16. יקים . . . יקים).

A later hand has written in the margin against some of the earlier pieces additional verses belonging to the הושענות, the original form being often much curtailed; and against the הקפות of הושענא רבה the following fresh pieces:—

1. [זכור] ברית נפקד 2. (הקפה א אברהם) איום זכור 1.
 זכות משה 4. (ג יעקב) למורך וגם ידידך 3. (יצחק-הקפה intended for the second)
 (ן דויד) זכור סגן 6. (ה אהרן) בזכות אהרן רון ירון 5. (ד משה) אל תנשא
 כאן טעות ששית יוסף ופנחס שביעית דויד כך: heading) זכור נשמר 7.
 זכות פנחס המיוחס 8. (הנוסח).

Fol. 326 b sqq.:—*a.* תקון גשם 1.—שפעת רביבים (see Zunz, *Literaturg.*, p. 194). אל חי יפתח אוצרות 3. (כרוג) לשוני בוננת 2.
 4. (פזמון) מכסה שמים).

יה 2. (אבר[הם] acr.) אל רם בכל 1.—פזמונים ' שמחת תורה *b.*
 למענך אלהינו 4. (ט-א) קומה יי' . . . אדיר מלוכה 3. השב לבצרון
 אלהים אל עליון 7. גדלו ליי' . . . שבח 6. זרע איתנים ידועים 5. תקבץ
 8. יקרה דת (ז-א).

After the הברכה (פזמון למתחיל) הודו לאל נאור:—וזאת הברכה. After the
 וזאת הברכה . . . ויען ויאמר במלה 2. אשריך הר העברים 1.—הפטרה
 begins on fol. 334 a. קהלת—קול מבשר . . . ישישו 3. נעימה.

(12) תקון ברכות Fol. 343 b.

ברכת מזון:—מאה ברכות of the After a brief account
 (compare with printed forms and those found in other Spanish MSS.), followed by short benedictions over different kinds of nourishment, and also for various occasions (such as passing by burial-places, seeing the rainbow, &c.).—
 Fol. 347 b: הטבת חלום; verses and prayers to obtain sleep

(fol. 348 b) ; ורױי שכיב מרע (fol. 349 a), &c.—Fol. 350 a : ברכת מזון לאבל (special portion only). The MS. breaks off with the words : נחם in ועל כל ישראל.

On the upper and lower margin of the MS. are written (a) the Psalms (beginning on fol. 4 b), (b) the Proverbs (beginning on fol. 297 b, ending בחסד ואמת, chap. xvi. 6).

The MS. has not been subjected to the censor's corrections, and the ברכת המינים (ff. 54 b, 55 a) and other parts are thus left untouched.

On fol. 2 a (a paper fly-leaf) is the following entry of a former owner :—שלמה בכור חוצין ס"ט.

On the margin of fol. 287 a is a name which looks like שלמה הלוי, but a part has been cut away.

II.

Add. 27,126, which is written partly in square and partly Rabbinic character, probably belongs to the fourteenth century. It is not a מחזור in the full sense of the word, but a סדור with the addition of a small number of פיוטים for divers occasions. It is defective in different parts.

In its present form it begins with תאזיני נגיד כל תאזיני, (בקשה) יי' נגיד כל תאזיני, but some portion or portions have probably been lost at the beginning.

Only a few points will here be mentioned to show some of the peculiar features exhibited by the MS. :—

At the end of certain directions and special pieces for fast-days ארן עולם was written by a later hand in faint ink.

In כל נדרי the reading is : מיום הכפורים הזה עד יום הכפורים הבא, whereas in the preceding number : מיום הכפורים שעבר עד יום הכפורים זה שבא.

The הושענות (fol. 241 b sqq.) are much less numerous than in Or. 5866.

The liturgical directions contained in the MS. will probably repay perusal. Among the authorities referred to is שמת רבי' יעקב (fol. 200 a ; is it מקינן יעקב mentioned in Benjacob, אוצר הספרים, p. 573 ?).

The *כתר מלכות* of Ibn Gabirol that is written on the margin differs in parts from the printed form.

The other pieces in the margins are:—1. *סדר שבע תעניות* (extracts from the well-known work of Solomon Ibn Adereth), fol. 50 a. 2. *קצת מדיני תורת הבית* (also printed), fol. 142 b. 3. *כללי יין נסך לר' אהרן הלוי ז"ל* (also printed), fol. 146 a. 4. *הלכות שחיטה*, followed by *כסוי הדם* and *כלל טרפות*, fol. 146 a.

The MS. is thus shown to be a sort of "multum in parvo." The censor has left his mark upon it in divers places.

III.

Add. 18,690 will be found to be of much interest to liturgical students on account of the combination of features of both the Spanish and the Italian rites which it embodies. The calendar found near the end of the MS. begins with *מחזור רס"ט*. It may, therefore, be assumed to have been written during the 269 cycle of nineteen years, that is between the years 1332 and 1350, probably nearer the former than the latter date.

This codex is also a *סדור* rather than a *מחזור*, though it contains a number of *Piyyutim* as well. The following details may suffice to show its double affinities, to the Spanish rite on the one hand, and the Italian on the other.

It begins with the *כתר מלכות*, but the pieces that follow remind one more of Italian than of Spanish collections of prayers and *Piyyutim*. Compare the opening section of the Florentine service-book described in the JEWISH QUARTERLY REVIEW of Oct., 1903.

The *קדיש* has the reading *ויצמח פורקניה*, but not *עמיה* ויפרוק.

The *הכרזה לראש חרש* (fol. 95 b sqq.) is contained in *יקום פורקן*.

In *שבח מנחה*, the verses beginning *צדקתך* were originally arranged in the order of the Spanish rite, but the Italian order is indicated by Hebrew letters in the margin.

The *הגדה* for *פסח* has the usual Spanish opening:—*אתאנן* *מפרקא שטפין כסא*.

There is here the *תרגום ירושלמי לוייה בשלח* (beginning: *והוה* *כר שלח פרעה*), followed by the similar Midrashic Targum on

Exod. xix, xx (beginning : אפקותהון : לומן תליתאה בירחא תליתאה). The first of these includes : אול משה וקום על ימא ואמר לימא זע מן קדם אל וכו' and the second : ארעא רקרא וכו'.

It should be remarked that the form of the תרגום contained in this section differs considerably from the printed texts. Compare more especially Dr. M. Ginsburger's edition of *Pseudo-Jonathan* and *Das Fragmententhargum*.

A few other remarks may be added :—In פרקי אבות the clause : ר' צדוק אומר אל תפרוש מן הצבור is left out.—The MS. includes (1) מעשה התורה שנאמר על ידי רבינו הקדוש (2) הלכות שחיטה, (3) fragments of the מורה הנבוכים, part III, chap. li, and the שלוש עשרה עקרים.

The censors' names found in it are : (1) Domenico Irosolomitano, (2) Gio. Dom. Vistorini, 1610.

IV.

The greater part of Add. 19,787 (probably belonging to the fifteenth century) is occupied with Commentaries on Solomon Ibn Gabirol's אזהרות. Simon b. Semah Duran's Commentary (entitled זר הרקיע), a large fragment of which is contained in fol. 63 a sqq., has been printed, and nothing further need here be said about it. But ff. 3 a-62 a give us a portion of Isaac b. Todros' Commentary¹, and the first few pages of the MS. contain an anonymous commentary on the introductory lines (נשמות לפגרים to שמור לבי מענה), which was evidently composed to supplement Isaac b. Todros' work. As neither of these has been published it will be useful to give a pretty full account of them in this place.

The heading (applying to the addition as well as the main text) is :—אתחיל לכתוב פי' האזהרות בעזרת אל דיעות.

Beginning :—

דבר ידוע ומקובל בכל ישראל שהמצות שבתורה כלם תרי"ג מצות עשה ולא תעשה • רמ"ח של עשה נמנן איבריו של אדם • ושם"ה לא תעשה כמנין ימות החמה • וכמכו החשבון הזה על מה שכתו' בתורה צוה לנו משה •

¹ See H. J. Michael, אור החיים, p. 501.

תורה בנימ' תר"א הו' והכוונה לומר שאותן ששמעו מפי משה היו תר"א כמנין תורה אבל השנים מפי הגבורה שמעום *

To the well-known controversy regarding the exact numbering of the Commandments he refers in the following manner:—

וכבר כתבו חכמי דורות פרטי המצות אלו הן וירדו למנין שהגאון רב שמעון קיירא בעל הלכות גדולות ז"ל כתבם אותן שהן מן התורה ושהן מדברי סופרים ומנה הפרשיות שבתורה והכריתות ומיתות ב"ד ושהן ביד שמים וכללו התורה שבכת' וזקן החכם המשורר ר' שלמה בן גבירול ז"ל ראה לכתבם על דרך השיר

והרב ר' משה הספרדי ז"ל חיבר ספר נכבד מיוחד:—Further on: לבאר כי ¹ מנין המצות ופי' המצות בדרך קצרה וקרא את שמו ספר המצות והשיג על הגאון שכלל במניינו מצות דרבנן עם של תורה וגם תפש אותו במנותו קצת לאוין שאינן אזהרה בלא תעשה כענין ולא תונה את הארץ שאינה אזהרה רק טעם למה שאמר אל תחלל את בתך להזנותה . . . ועל רובם הצילו הרב ר' משה והדברים עתיקים * והחכם ר' שלמה ז"ל בעל האזהרות לא נתכוון באזהרותיו למנין המצות לכתוב כמה וכ*

The Commentary itself begins on fol. 2 a:—שמור לבי מענה * : מזהיר את לבו לשמור המאמר שהוא עתיד לומר: היה במאד נענה * נכנע ושיכוף את אזנו לשמוע.

שבכלל כל דבור ודבור מהם תלויות הרבה מצות ממצות:—On fol. 2 b עשה ולא תעשה שהם ענפים מאותו דבור והיוצאים ממנו כמו שכתבם החכם ר' עזרא ² ז"ל בפ' שיר השירים והדברים עתיקים.

This part ends:—בחולה שמשבים אותו במיני הריח והמרקחות:

Then ע"כ מפי' אחר שלא מפי' שעשה:—תם ונשלם: ר' יצחק מודרוס ז"ל

Then begins Isaac b. Todros' own Commentary ³ on Solomon ibn Gabirol's אזהרות.

* Omit י.

¹ On the whole subject see Jellinek, *Beiträge zur Geschichte der Kabbala*, I, 39 sqq. A passage resembling the above quotation (עצים וכו') is found in the Commentary on the Song of Songs, edited under Nahmani's name in 1764 at Altona.

³ See the Paris Hebrew Catalogue, No. 273 (2°); also *Literaturblatt des Orients*, 1847, p. 405.

Beginning :—

אמ' הכותב יצחק בר' טודרוס ז'צ'ל' ראיתי רבים מטתפקים בעיקרי המצות הנרמזות באזהרות אשר יסד הפייט ר' שלמה בן גבירול ז'צ'ל' ישוטמו רבים ואין הכיוון עולה בידם לפי שלא הגיעו אל תכלית כוונתו אל מקום היסוד אשר כנה עליו על כן שמתי פני לעומת האזהרות אשר מצאתי בסדר הנאון רב עמרם ז"ל שמתחילות אהנור חיל לרומם לבורא ונמ' ראיתי סדר הנאון בעל הלכות ז"ל ומשם חפרתי אמתת כוונת הפייט הזה בענינים ולא השגחתי לבאר מלותיו וצחות לשונו שלא להטריח ולקחתי המקומות אשר יצא מהם ביאור מצוה וביארתי כל אחת ואחת בכללה את אשר השיג חקירתי מדברי החכמים מצוקי ארץ מחברי המצות ומבארים עיקריהם הם הר' ר' משה בר' מימון ז"ל והרב ר' משה בר' נחמן ז"ל וקצת מדרשות ודברי גמרא אשר חקרתי לביאור המצות הנרמזות באזהרות הנזכרות וא'ע'פ' שיש מגדולי החכמים חולקים במקצת מצות שבהן [אין] לאיש כמוני להרים יד ולדבר לגנוד אחד מהם אבל באתי להודיע כוונת בעל השיר הזה וברוך יודע האמת

The author's purpose was, therefore, not to write a linguistic Commentary on Ibn Gabirol's אזהרות, or to controvert the opinions that had been held by great men on the numbers and division of the Commandments, but merely to explain Ibn Gabirol's meaning so far as the Commandments themselves are concerned.

The Commentary itself begins :—לדע' שיש שם • אני הוצאתיך • אלוה שג' אנכי יי' אלהיך אשר הוצאתיך • אני הזהרתך אני הדרכתך בדרכי מישרים.

The מצות לא תעשה begin on fol. 31 a. The comments on the introductory lines are probably by the author of the part which precedes the beginning of Isaac b. Todros' Commentary on the מצות עשה.

Beginning : בתחלת אלו הבתים יש להם שלמה בא"ת ב"ש וחתם שמו בהם במו שחתם שמו במצות עשה בראשי תיבות.

The letters of the lines beginning שרי בצל, which are marked off, are צ' ז' ב' ז' י' ז', making שלמה by the rule of בא"ת ב"ש.

The Commentary of Isaac b. Todros himself is introduced on the top of fol. 32 a with the words : וזה מן הפירוש שעשה רי' • טודרוס זכרו לברכה.

Last extant words (fol. 62 b): והטמא יורש • כל טמא (נ° n of the שבועים ואחד חייבי מיתות).

Besides the Commentaries of Ibn Gabirol's אזהרות, the MS. contains: (1) Fragments of a recension of ילקוט שמעוני on Ruth; (2) פי' יום יצאה שעשה ר' נתן בר' יצחק ז"ל; (3) Rashi's Commentary on Ruth.

G. MARGOLIOUTH.